

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ปัญหาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยกระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเพื่อ

- (1) เพื่อศึกษาศักยภาพ ข้อจำกัด และเงื่อนไขต่างๆ ในการดำเนินงานของ อบต. ต่อการส่งเสริมอาชีพเกษตร
- (2) เพื่อพัฒนากระบวนการในการดำเนินงานของ อบต. ต่อการส่งเสริมอาชีพเกษตร

ในการศึกษารั้งนี้ ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นงานวิจัยที่เกิดจากความร่วมมือของวิจัยหลักที่มาจากส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับตำบล และทีมวิจัยพื้นที่ซึ่งมาจากส่วนของสมาชิกอบต. และผู้นำเกษตรกร โดยร่วมกันทำงานงานวิจัยในประเด็นดังกล่าวตั้งแต่ การตั้งคำถามการวิจัย การวางแผนงานวิจัย การปฏิบัติการวิจัย และการสรุปผลการวิจัย กระบวนการทั้งหมดได้เน้นการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และนำไปสู่กระบวนการสรุปบทเรียนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) ในทุกระดับการปฏิบัติการวิจัยซึ่งมีกิจกรรมที่หลากหลายและต่อเนื่อง

ได้ประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการดำเนินงานของอบต. ในการส่งเสริมอาชีพเกษตรไว้บนพื้นฐานของความเป็นจริงในทางปฏิบัติและสถานภาพของอบต. ในปัจจุบัน ซึ่งมีผลสรุป ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1 ศักยภาพ ข้อจำกัด และเงื่อนไขในการส่งเสริมอาชีพเกษตรของ อบต.

การศึกษารั้งนี้ ผลศักยภาพ ข้อจำกัด และเงื่อนไขในการส่งเสริมอาชีพเกษตรของ อบต. ดังนี้

1.1 ศักยภาพในการส่งเสริมอาชีพเกษตรของ อบต. มีดังนี้

(1) สภาพพื้นที่ของตำบลมีความเหมาะสมต่อการเกษตร กล่าวคือ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ และมีน้ำใช้ในการเกษตรตลอดปี กล่าวคือมีแม่น้ำปิง ไหลผ่าน และยังมีฝายกั้นน้ำจากแม่น้ำปิงมาใช้ในการเกษตร ทำให้เกษตรกรทำการเกษตรได้ตลอดปี

(2) พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ใกล้แหล่งตลาดหรือแหล่งจำหน่ายผลผลิตเกษตรหรือผลผลิตอื่น ๆ ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมทางการตลาดได้ง่ายมีความได้เปรียบกว่าพื้นที่อื่น ๆ ที่ห่างไกลกว่าในแง่การขนส่งผลผลิตเกษตร นอกจากนี้พื้นที่ดังกล่าวยังอยู่ใกล้ศูนย์กลางการพัฒนาของภาครัฐ ทั้ง

แหล่งข้อมูลข่าวสาร แหล่งวิชาการและนักวิชาการ การสื่อสารประสานงานเพื่อขอความร่วมมือและการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ฯลฯ

(3) ประชากรส่วนใหญ่ มีอาชีพการเกษตร กล่าวคือ มีการทำสวนลำไยมากกว่า 95 % ของประชากรทั้งหมด นอกจากนี้เกษตรกรยังมีอาชีพ ปลูกพืชผัก การแปรรูปผลิตผลเกษตร ปศุสัตว์ และการเลี้ยงปลา รับจ้าง ร้านขายของชำ เล็กน้อย ฯลฯ

(4) การรวมกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ จำนวนมากทั้งกลุ่มทางเศรษฐกิจ กลุ่มผู้ใช้น้ำ (กลุ่มเหมืองฝาย) กลุ่มทางสุขภาพ และกลุ่มทางสังคมและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในความร่วมมือต่อการแก้ปัญหาชุมชน การดำเนินกิจกรรมด้านการเกษตรร่วมกัน กลุ่มต่าง ๆ เหล่านั้น ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่ม อ.ส.ม. และเครือข่ายเอดส์ตำบล ฯลฯ

(5) กลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ หลายกลุ่มมีความเข้มแข็ง เช่น กลุ่มเกษตรกรตำบลสันทราย กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ กล่าวคือ มีผู้นำที่เข้มแข็งที่บริหารกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดระบบโครงสร้างการบริหารงานกลุ่มที่ชัดเจน มีการวางกฎระเบียบของกลุ่ม มีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรมและแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างในการถ่ายทอดประสบการณ์สู่ชุมชนรอบข้างได้

(6) ผู้นำกลุ่มเกษตรกร และผู้นำชาวบ้านตามธรรมชาติ เช่น หัวหน้าเหมืองฝาย ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีศักยภาพและมีความพร้อมในการร่วมคิดร่วมพัฒนาการเกษตรหรือด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ ในระดับตำบล เพียงแต่ต้องสร้างกลไกการประสานความคิดให้ไปในทิศทางเดียวกันหรือเชื่อมคนที่มีความคิดคล้าย ๆ กันมาพูดคุยกันหรือมาทำงานร่วมกัน แต่การเชื่อมคนนั้นต้องอาศัยคนที่ท้องถิ่นเป็นหลักและเป็นคนที่มีความสามารถในการประสานงานจริง ๆ ส่วนคนภายนอกจะเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนหรือคอยแนะนำทักษะที่สำคัญเท่านั้นเอง

(7) การระดมทุนชุมชนภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มชุมชนกลุ่มอื่น ๆ จำนวนไม่น้อย ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหาในเบื้องต้น รวมถึงการต่อยอดทุนจากกองทุนภายนอกให้เข้ามาช่วยเสริมการแก้ปัญหาในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการจัดระบบกองทุนภายในชุมชนให้เชื่อมโยงกันและเอื้อประโยชน์ต่อกัน

(8) อบต. มีบุคลากรและงบประมาณที่สามารถจัดสรรมาสู่การสนับสนุนด้านการเกษตร จำนวนหนึ่งตามอำนาจหน้าที่อันชอบธรรมโดยกฎหมายและเป็นองค์กรชุมชนและราชการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีความชอบธรรมที่สุดในการเชื่อมประสานศักยภาพบุคคลภายนอก และกองทุนต่าง ๆ จากสังคมทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนในชุมชน

(9) สมาชิกอบต. และกรรมการบริหารอบต. ส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตรและมีแนวความคิดในเรื่องการพัฒนาการเกษตรเป็นอย่างดี เพียงแต่ยังขาดการวางแนวทาง การเสริมและสร้างกลไกการพัฒนาการเกษตรระดับตำบลภายใต้การสนับสนุนของ อบต. ทั้งการพัฒนาผู้นำเกษตรกร การรวมกลุ่ม

เกษตรกรการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม การจัดการ และการตลาด

(10) ข้าราชการระดับท้องถิ่น เช่น ปลัด อบต. เกษตรตำบล มีความเห็นชอบในแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมภาคการเกษตรผ่านกลไก อบต. โดยเฉพาะปลัดอบต. สันทราย ถือว่าเป็นข้าราชการท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญต่อการวางทิศทางการพัฒนาชุมชนผ่านกลไก อบต. และปลัดอบต. สันทรายถือว่าเป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ เข้าใจปัญหาชุมชน โดยเฉพาะปัญหาการเกษตรเป็นอย่างดี เนื่องจากผ่านประสบการณ์การทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน มาก่อน

1.2 จุดอ่อนในการส่งเสริมอาชีพเกษตรของ อบต. มีดังนี้

(1) การแก้ปัญหาการเกษตรที่เป็นรูปธรรมของสมาชิกอบต. สมาชิก อบต. ทุกคนรู้ว่าการส่งเสริมการเกษตรเป็นงานที่ต้องใช้เวลายาวนาน ใช้ความอดทนและต้องทุ่มเทหรือเสียสละจริง ๆ การส่งเสริมอาชีพเกษตรต้องติดตามและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงจะเห็นรูปธรรมความสำเร็จ นอกจากนี้ผลที่ได้ก็ยังไม่แน่นอน เพราะตัวชี้วัดความสำเร็จ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสมาชิก อบต. เพียงผู้เดียวหากแต่ยังขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกร กลไกของราคาผลผลิตและตลาด และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

(2) ความเข้าใจและความสนใจในการแก้ปัญหาการเกษตรของสมาชิกอบต. ปัญหาการเกษตรมีความยุ่งยากสลับซับซ้อน เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับทั้งคน ทั้งพืช ทั้งสัตว์ และ สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ลม ไฟอากาศ มีความสลับซับซ้อนหลายระดับมีเงื่อนไขและมีข้อจำกัดมากปัญหาที่เกิดขึ้นทุกระดับ ในขณะที่การทำถนนทำง่ายอาศัยการคำนวณเล็กน้อยการจ้างแรงงานคนเป็นส่วนประกอบก็สามารถทำงานได้เลย ซึ่งรายได้จากการจ้างแรงงานชุมชน ชาวบ้านเองก็พอใจ

(3) ความเข้าใจสภาวะการเกษตรของสมาชิกอบต. การเกษตรในปัจจุบันยังประสบกับภาวะการขาดทุน เนื่องจากกลไกด้านราคาผลผลิตเกษตรขึ้นอยู่กับกลไกการตลาดซึ่งถูกผูกขาดอยู่ที่พ่อค้าคนกลางและเป็นกลไกที่เชื่อมโยงสู่ตลาดระดับภูมิภาคหรือระดับโลก ดังนั้นสภาวะที่เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบด้านราคาและการตลาดทั้งปัจจัยการผลิตและผลผลิตทำให้สมาชิกอบต. และเกษตรกรขาดความมั่นใจในการลงทุนด้านการเกษตรส่งผลให้อบต. และหน่วยงานสนับสนุนจากภายนอกขาดความมั่นใจในการส่งเสริมการเกษตรให้กับเกษตรกรตามไปด้วย

(4) สมาชิกอบต. ขาดทักษะในการวางแผนแบบมีส่วนร่วม การวางแผนงานระดับหมู่บ้านขึ้นอยู่กับกลไกเดิมคือ กรรมการหมู่บ้านซึ่งไม่มีประสิทธิภาพ เพราะว่าการทำแผนงานระดับหมู่บ้านสู่แผนงานอบต. ผ่านกรรมการหมู่บ้านยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการส่งเสริมอาชีพหรือด้านเศรษฐกิจเพราะระบบการทำงานของเกษตรกรที่ผ่านมาเป็นการทำงานที่เกิดขึ้นจากการสั่งการจากภาครัฐระดับบนยังขาดร่วมกันคิดร่วมพัฒนาอาชีพเกษตรจากฐานรากอย่างจริงจัง

(5) สมาชิกอบต. ขาดทักษะในการประสานความร่วมมือและการรวมกลุ่มเกษตรกรสมาชิกอบต. และเกษตรกรขาดการรวมกลุ่มหรือยังไม่มีความเข้าใจในแนวความคิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้าง

อำนาจต่อรองและการลดช่องว่างของการเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางซึ่งจะนำไปสู่การลดต้นทุนการผลิตและการขายผลิตผลให้ได้กำไรสูงสุดมีความคุ้มค่า ตลอดจนยังขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้และประสบการณ์การเกษตรร่วมกัน

(6) ความเข้าใจของสมาชิก อบต. ต่อบทบาทการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร สมาชิก อบต.บางคนยังมีความเข้าใจว่าการทำถนนเป็นการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรเหมือนกัน ด้วยเหตุผลคือการเกษตรต้องอาศัยถนนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขนส่งปัจจัยการผลิตสู่ไร่นาสวนและขนส่งผลผลิตจากสวนไปยังบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสมาชิก อบต.ยังไม่เข้าใจบทบาทของตัวเองในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรซึ่งเป็นจุดอ่อนที่สำคัญซึ่งต้องต้องการความเข้าใจให้ชัดเจน

(7) สมาชิก อบต. ขาดทักษะในการจัดทำโครงการด้านการเกษตร สมาชิก อบต.และเกษตรกรยังขาดความรู้ ทั้งความรู้ด้านการนำเทคโนโลยีการผลิตมาใช้อย่างเหมาะสม การลดต้นทุนการผลิต การวางแผนการผลิต การตลาด และการดำเนินธุรกิจชุมชนร่วมกัน รวมถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะการแข่งขันด้านการเกษตรทั้งระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระหว่างประเทศ

1.3 โอกาสที่เอื้อให้ อบต.ส่งเสริมอาชีพเกษตรกร

(1) นโยบายของรัฐบาล ทั้งจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 รวมถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ล้วนแล้วแต่สนับสนุนการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะภาคเกษตรและการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อแก้ไขปัญหาของตัวเอง

(2) พระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ตามมาตรา 67 และมาตรา 68 ก็สนับสนุนให้ อบต.ส่งเสริมอาชีพเกษตรกรและ การรวมกลุ่มเกษตรกร ฯลฯ

(3) นโยบายของรัฐบาลว่าด้วยเรื่อง สภาเกษตรกร กองทุนเพื่อฟื้นฟูชีวิตเกษตรกร และกฎหมายว่าด้วยการซื้อขายผลิตผลเกษตรล่วงหน้า ฯลฯ ซึ่งสนับสนุนการส่งเสริมการเกษตรและความเข้มแข็งของเกษตรกร

(4) แหล่งทุนภายนอกจำนวนมาก ทั้งทุนจากภาครัฐและภาคเอกชนที่พร้อมจะให้การสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจผ่านกลไกขององค์กรชุมชนและ อบต. เช่น กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม กองทุนเพื่อสิ่งแวดล้อม UNDP กองทุนของมูลนิธิและสมาคมที่ไม่หวังผลกำไรต่าง ๆ เป็นต้น

(5) หน่วยงานภายนอกโดยเฉพาะภาครัฐบาล เช่น สำนักงานเกษตร พัฒนาชุมชน ปรศุ สัตว์ ประมง สหกรณ์การเกษตร มหาวิทยาลัย และหน่วยงานเอกชน ที่พร้อมจะให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณและความรู้เทคนิคต่าง ๆ

(6) มีนักวิชาการและแหล่งวิชาการที่สามารถประสานความรู้/ข้อมูล และความร่วมมือในการแก้ปัญหาได้ตลอดเวลา ทั้งนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และจากหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน ฯลฯ

1.4 ข้อจำกัดในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต.

(1) แนวความคิดและความร่วมมือในการสนับสนุนประเด็นดังกล่าวจากองค์กรภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานของภาครัฐระดับตำบลไม่มีการประสานงานกันเพื่อให้ไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่สนับสนุนกัน ซึ่งบางครั้งมีแนวความคิดที่ต่างกัน ส่งผลให้กลุ่มชุมชนขาดความเป็นเอกภาพ ขาดความสามัคคีและความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน

(2) การวางแผนพัฒนาตำบลตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ประกอบด้วยองค์การวางแผน 2 องค์การคือ 1. คณะกรรมการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล 2. คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนองค์การบริหารส่วนตำบล สักส่วนของคณะกรรมการชุดแรกเปิดช่องให้ผู้ทรงคุณวุฒิ องค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าร่วมได้น้อยมาก

(3) ขั้นตอนการจัดทำแผนมีความซับซ้อน ยุ่งยาก มีขั้นตอนมาก

(4) แผนพัฒนาตำบลจะต้องผ่านความเห็นชอบจากศูนย์ประสานงานแผนระดับอำเภอเห็นชอบ ในแง่ของข้อเสียเป็นการเปิดช่องว่างให้คนภายนอกที่อาจไม่เข้าใจตำบลหรือมีความคิดที่ต่างจากเกษตรกร หรืออาจเกิดเครือข่ายอำนาจใหม่ในการทางการเมืองระดับท้องถิ่นที่ส่งผลเสียมากกว่าผลดี

(5) การนำแผนมาทำเป็นข้อบังคับ มักไม่เป็นไปตามเป้าหมายแม้ว่าจะกำหนดแผนส่งเสริมอาชีพเกษตรกรมากขึ้นก็ตาม แต่ท้ายที่สุดแล้วก็จะมีการกำหนดสัดส่วนข้อบังคับงบประมาณตามนโยบายส่วนกลาง

(6) การจัดทำข้อบังคับงบประมาณด้านการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร ไม่สามารถทำในรูปกองทุนหมุนเวียนได้ ต้องทำในรูปการจัดซื้อจัดจ้างเท่านั้น ทำให้ขาดความคล่องตัวในการดำเนินงานของ อบต. และกลุ่มเกษตรกร

(7) แผนพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับแผนอำเภอ จังหวัด และแผนชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจ

1.5 เงื่อนไขในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต. มีดังนี้

(1) แนวความคิดและความร่วมมือของราชการท้องถิ่น โดยเฉพาะปลัดอบต. มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงบทบาท อบต. ต่อการแก้ปัญหาด้านการเกษตร และเกษตรตำบล พัฒนาการ บุคลากรอื่น ๆ ทั้งความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันเอง และหน่วยงานรัฐกับ อบต. ยังมีความร่วมมือกันมากขึ้น

ก็จะมีพลังในการดำเนินงานและการแก้ปัญหาเพิ่มขึ้น ในทางตรงกันข้ามยังมีความขัดแย้งกันก็ยิ่งสร้างความซับซ้อนของปัญหามากขึ้นเท่านั้น

(2) ความร่วมมือและการเห็นความสำคัญในการผลักดันแผนพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพ เกษตรหรือด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ สู่อบต. ผ่านกลไกคณะกรรมการบริหารอบต. และผู้นำเกษตรกร ผู้นำหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งถ้าหากกลุ่มคนเหล่านี้ให้ความสำคัญต่อการจัดทำแผนงานด้านเศรษฐกิจและกล้าที่จะร่วมกันดำเนินการก็จะทำให้อบต. เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนมากขึ้น

(3) โอกาสของเกษตรกรในการร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการและร่วมติดตามประเมินผลการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรในระดับการสนับสนุนของหน่วยงานของภาครัฐด้านการเกษตร ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และนโยบายแห่งชาติ ต่อการสนับสนุนการแก้ปัญหาด้านการเกษตรผ่านกลไก อบต. เครือข่ายเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม

(4) การสร้างและเสริมกลไกการจัดการด้านการผลิตเกษตร การตลาดเกษตร เพื่อการลดต้นทุนการเกษตรและการเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ทั้งกลไกเดิมที่มีอยู่จะพัฒนาให้เข้มแข็งได้อย่างไร และกลไกที่จำเป็นต้องสร้างขึ้นใหม่จะเริ่มต้นอย่างไร และพัฒนาระบบการจัดการบริหารอย่างไร

(5) การคิดและสร้างประเด็นปัญหาาร่วมเป็นเรื่องสำคัญที่จะนำไปสู่ความร่วมมือของกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ กับ อบต. ให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุดและเกิดความร่วมมือมากที่สุด จนนำไปสู่การสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การเริ่มต้นจากประเด็นที่คนทุกคนคิดและทำเหมือน ๆ กันหรือทุกคนต้องเกี่ยวข้องโดยตรง เป็นต้น

(6) การแก้ปัญหาการเกษตรที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและมีผลสำเร็จจริงภายใต้สถานการณ์และการเผชิญปัญหาที่คล้าย ๆ กัน รูปธรรมการแก้ปัญหาจะศึกษาได้จากที่ไหนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และควรใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจดำเนินการและการสนับสนุนของ อบต. เช่น การศึกษาดูงานเพื่อให้เห็นของจริง การเชิญวิทยากรชาวบ้านที่มีประสบการณ์ตรงมาให้ความรู้ ฯลฯ

(7) การสร้างรูปธรรมการแก้ปัญหาการเกษตรและการทำงานของผู้นำ โดยเฉพาะในช่วงแรก ๆ ของการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นช่วงของการพิสูจน์แนวทางว่ามีความเป็นจริงหรือเป็นไปได้มากเพียงใดต่อการยอมรับของชุมชนและอบต. ดังนั้นการดำเนินการแก้ปัญหาในช่วงแรกควรเน้นการแก้ปัญหาที่ใช้กระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ไม่มีระเบียบมากนัก ใช้ทุนไม่มากแต่เห็นผลสำเร็จสูง รวมถึงการมีส่วนร่วมจากคนทุกคนทุกกลุ่มในชุมชน

(8) ทุนดำเนินการแก้ปัญหา รวมถึงสถานที่ดำเนินการเป็นเงื่อนไขที่เกษตรกรให้ความสำคัญภายใต้สถานการณ์ทุนที่จำกัดในปัจจุบันจะหาวิธีระดมทุนหรือจัดการทุนชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไรได้อย่างไรและจะนำทุนจากที่ไหนมาดำเนินการแก้ปัญหานอกจากทุนที่ อบต. มีอยู่น้อยนิด

(9) การดำเนินงานในช่วงเวลาที่จำกัดในการกำกับการใช้งบประมาณของอบต. เพราะว่าการระบบภาษีส่วนใหญ่จัดเก็บโดยส่วนกลาง ทำให้การกระจายงบประมาณสนับสนุนอบต. มีความล่าช้าส่งผลกระทบต่ออบต. เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการส่งเสริมการเกษตรเพราะสามารถประเมินผลและชี้วัดผลงานได้เร็วและดีกว่าเหมาะสมกับช่วงเวลาในการใช้งบประมาณของอบต.

2. กระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมการเกษตรของ อบต.

สรุปได้ ดังนี้

- (1) การสำรวจข้อมูลพื้นฐานการเกษตร ระดับครอบครัว เป็นการประเมินสถานภาพชุมชนเกษตร ปัญหาเกษตร และศักยภาพชุมชนเกษตร
- (2) การสัมมนาวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการเกษตรระดับตำบล เป็นการค้นหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหา
- (3) การประชุมติดตามแผนงานระดับหมู่บ้านและระดับตำบล เป็นการประเมินและทิศทางการพัฒนาและการสำรวจตรวจสอบความต้องการของชุมชน
- (4) การเสริมความรู้และประสบการณ์ให้เกษตรกร และสมาชิก อบต. เป็นการสร้างความเข้าใจและชัดเจนในแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกัน
- (5) การสร้างและเสริมกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรระดับหมู่บ้านและตำบล เป็นการพัฒนาระบบการจัดการปัญหาการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ
- (6) การจัดทำแผนร่วมอบต. และพัฒนา โครงการส่งเสริมการเกษตร เป็นการจัดระบบข้อมูลพื้นฐานความต้องการแก้ปัญหาของสมาชิกเครือข่ายฯ การสื่อสารกับแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอก
- (7) การดำเนินงานตามแผนงาน โครงการ การติดตามประเมินผล การปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพต่อการแก้ปัญหาเกษตร บนพื้นฐานความร่วมมือและการสนับสนุนของ อบต. และกลุ่มเกษตรกร

3 ผลกระทบในเชิงพัฒนา

3.1 ผลกระทบต่อจิตสำนึกของชุมชน

- (1) ความตื่นตัวของ สมาชิก อบต. และ ผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ในเรื่องเศรษฐกิจ หรือการพัฒนาทางเลือกอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนมีมากขึ้น เช่น การสนับสนุนการจัดตั้ง กลุ่มอาชีพ การแสวงหาแหล่งทุนสนับสนุนจากภายนอก ฯลฯ
- (2) ความตื่นตัวของชุมชนว่าด้ การพัฒนาแนวใหม่ที่เน้นการพัฒนาจากฐานความคิดและ ความต้องการของชุมชนเป็นหลักมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก มีการสอบถามความต้องการแก้ปัญหาภายใน กลุ่มชุมชนแต่ละกลุ่มสู่การพัฒนา โครงการขอรับการ สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก รวมถึงการแสดง ความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาชุมชนจากการร่วมเวทีต่าง ๆ
- (3) การผลัดเปลี่ยนกันร่วมดำเนินกิจกรรมชุมชนในแต่ละเรื่องอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม กันมากขึ้น รวมถึงการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน ไปปรับข้อมูลความรู้ประสบการณ์จากภายนอกเข้ามาถ่ายทอดหรือผลักดันสู่การดำเนินการในชุมชนมากขึ้น
- (4) ความสำนึกด้านอื่น ๆ ในชุมชนเริ่มมีมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก การร่วมอนุรักษ์แม่น้ำ ปิงด้วยวิธีการทำเขตอนุรักษ์ปลาของตำบลสันทราย การร่วมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งมีผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้จัดตั้งขึ้นเป็นแกนกลาง ในการทำงานและการประสานกลุ่มคนในชุมชนให้ ร่วมกันทำงาน

3.2 ผลกระทบต่อกระบวนการจัดการ

- (1) อบต. มีความเข้าใจในบทบาทอำนาจหน้าที่ของตนเองมากขึ้น ซึ่งได้ส่งผลต่อการขยาย งานที่เป็นระบบและมีความชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ มีการจัดตั้งกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ที่ดำเนินการเฉพาะเรื่อง รวมถึงการสนับสนุนการทำงานของกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ
- (2) ความชัดเจนในภารกิจความรับผิดชอบร่วมในแต่ละประเด็นปัญหาของผู้นำเกษตรกร และ อบต. จนนำไปสู่การวางแผนการพัฒนางานทั้งในรูปงานพัฒนาและงานวิจัย
- (3) กลไกการติดตามงานพัฒนาระดับตำบลในทุกประเด็นปัญหาที่ดำเนินการ โดย อบต. และกลุ่มชุมชนที่แก้ปัญหา และมีแผนการสรุปบทเรียนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- (4) เครือข่ายเกษตรกรมีความตระหนักร่วมกันในการสานต่องานที่ได้วางไว้ด้วยกลไก ของเครือข่ายฯ ซึ่งมีการวางกฎระเบียบ คณะกรรมการที่มีบทบาทหน้าที่ มีโครงสร้างการบริหารงาน วาระ และแผนงานต่อเนื่องไว้ชัดเจน โดยมีทีมวิจัย อบต. และราชการที่เกี่ยวข้องเป็นที่ปรึกษา รวมถึงการ สร้างกลไกการเชื่อมประสานกับหน่วยงานภายนอกอย่างเป็นระบบมากขึ้น
- (5) ในด้านของทีมวิจัยก็มีบทบาทชัดเจนต่อการหนุนช่วยงานเดิมและการพัฒนางานใหม่ ที่จะช่วยเสริมศักยภาพงานเดิมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น

3.3 ผลกระทบต่อปฏิบัติการทางสังคม

(1) กลุ่มผู้นำชุมชนทุกกลุ่ม มีความตื่นตัวต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญจากภายนอกมากขึ้น และนำไปสู่การถ่ายทอดให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการประสานข้อมูลจากหน่วยงานภายนอกทั้งรัฐและเอกชน การประสานข้อมูลผ่านนักวิจัย ฯลฯ

(2) เครือข่ายการเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มอาชีพในชุมชนและระหว่างบุคคลต่อแนวทางการแก้ปัญหาด้านอาชีพอย่างไม่เป็นทางการ ทั้งการศึกษาบูรณาความสำเร็จในฟาร์ม การเชิญเป็นวิทยากรในกลุ่ม การพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและการวางแผนงานระหว่างผู้นำชุมชน และการเรียนรู้ประสบการณ์จากชุมชนหรือตำบลข้างเคียงผ่านกลุ่มเพื่อนและระบบเครือข่าย

(3) การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มผู้ปลูกพืช กลุ่มเลี้ยงสัตว์ และกลุ่มเกษตรกรในระดับหมู่บ้าน มีการเลือกตั้งคณะกรรมการ มีกิจกรรมการอบรมทฤษฎี และการดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาด้านอาชีพร่วมกัน

(4) เครือข่ายเกษตรกรระดับตำบลที่มีการดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาร่วมกัน โดยเฉพาะกิจกรรมด้านการแก้ปัญหาค่าเกษตร ซึ่งมีโครงสร้างชัดเจน มีกฎระเบียบที่วางร่วมกันไว้ มีการพบปะประชุมกันต่อเนื่อง รวมถึงการเชื่อมประสานกับองค์กรภายนอก

(5) อบต.มีแผนงานสนับสนุนด้านเศรษฐกิจมากขึ้น และที่สำคัญมีการสนับสนุนงบประมาณในด้านการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรผ่านกลไกเครือข่ายเกษตรกรระดับตำบล และกลุ่มเกษตรกรระดับหมู่บ้านมากขึ้น

(6) ความร่วมมือและเกิดความสามัคคีในการช่วยกันแก้ปัญหาชุมชนในทุก ๆ เรื่อง ระหว่างอบต. และกลุ่มชุมชนทุกกลุ่ม เช่น ปัญหาเกษตร การอนุรักษ์ลุ่มน้ำปิง ปัญหาโรคเอดส์ ยาเสพติด และปัญหาครอบครัวผ่านความเป็นเพื่อน เป็นสมาชิกกลุ่ม และเป็นเครือข่ายที่ขยายบริเวณกว้างขวางและครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น

(7) ความตื่นตัวของหน่วยงานภายนอกต่อการสนับสนุนชุมชน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่ามีการจัดทำโครงการสนับสนุน การสอบถามความต้องการ และการเข้ามาช่วยเหลือผ่านระบบกลุ่มและเครือข่ายของหน่วยงานรัฐมีมากขึ้น

อภิปรายผล

การศึกษา การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาระบบการดำเนินงานในการส่งเสริมการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประเด็นเรื่องการส่งเสริมอาชีพเกษตรของอบต. ยังไม่มีการทำวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในภาคเหนือตอนบน ทำให้ผู้วิจัยมีความหนักใจอยู่บ้าง ในแง่แนวทางการวิจัย โดยเฉพาะการศึกษาเอกสารและการนำเอาแนวความคิดทฤษฎีมาตรวจสอบหรืออธิบายร่วมกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการวิจัย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นชุดโครงการเกี่ยวกับบทบาทอบต. กับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้การสนับสนุนของ สกว.ภาคเหนือ และมีทั้งหมด 6 ประเด็นศึกษาส่วนใหญ่ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดลำพูน และผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการสนับสนุนงานวิจัยที่เป็นประโยชน์กับชุมชนโดยตรง กล่าวคือ เป็นทั้งงานวิจัยและงานพัฒนาที่ดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน จึงได้ตัดสินใจทำงานวิจัยชิ้นนี้ซึ่งในแง่ปฏิบัติการทางสังคม (งานพัฒนา) ผู้วิจัยและทีมวิจัยมีความถนัดอยู่แล้วจากประสบการณ์การทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนมาก่อน

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากที่นักวิจัยในอนาคตต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษและเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาไม่ใช่การสร้างข้อมูลขึ้นมาเพียงอย่างเดียวซึ่งบางส่วนไม่ได้แก้ปัญหาให้กับชุมชนเลย แต่การทำงานวิจัยแบบนี้ที่นักวิจัยต้องฝึกฝนทักษะในการทำงานและอยู่ร่วมกับชุมชนอย่างกลมกลืน ต้องคลุกคลีเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการมีทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม การใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่นักวิจัยถือว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน (วิทยากรกระบวนการ) ดังนั้นการพัฒนาผู้นำชุมชนเพื่อสืบทอดกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การถ่ายทอดทักษะวิทยากรกระบวนการระหว่างนักวิจัยสู่ผู้นำซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญเพื่อยกระดับผู้นำชุมชนในการทำงานวิจัยและพัฒนาในชุมชนของตนเองเป็นการยกระดับทั้งศักยภาพของผู้นำและข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาสืบทอดและพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนรวมถึงการเผยแพร่สู่สังคมและการผลักดันในเชิงนโยบายภายใต้ข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผลและมีรูปธรรมชัดเจนซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับมากขึ้น ดังนั้นความสำคัญของกระบวนการวิจัยอยู่ที่การพัฒนาวิทยากรกระบวนการที่เป็นชาวบ้านเพื่อให้สามารถดำเนินการต่อเนื่องได้หลังจากเสร็จสิ้นโครงการวิจัย

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการรวมเอากลไกและเครื่องมือทางปัญญาของสังคมมาปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันทั้งงานพัฒนา การศึกษาและการวิจัย ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้แก่กัน เป็นความหมายใหม่แห่งการพัฒนาที่เชื่อมคุณค่าอันมหาศาลของกลุ่มคนในสังคมให้มาร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาอย่างเท่าทันและเท่า

เทียมด้วยองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่แต่ละคนมีอยู่ เพียงแค่การทุ่มเทพลังกายพลังใจพลังความคิดเสียสละเพียงเล็กน้อยมีจิตสำนึกสาธารณะและกล้าที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ยอมรับความรู้บางอย่างที่คนเรามีอยู่ว่าไม่เท่าทันกับปัญหาที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งการเรียนรู้ใหม่ผ่านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะทำให้เห็นช่องทางคลี่คลายเงื่อนไขของปัญหาที่ค้างคามานาน

การทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ไม่ได้มีคำตอบที่สมบูรณ์แบบของการแก้ไข ปัญหาแต่จะมีคำตอบของการแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ที่สมบูรณ์อยู่ในตัวของมันเองซึ่งเป็นวิญญานอิสระของมนุษย์ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับพลังสติปัญญาและแผ่ขยายไปทั่วทุกแห่งของสังคม ความหวังของการพัฒนาที่ยั่งยืน การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนและสังคมไทย คงมีรูปแบบที่เด่นชัดขึ้นในอีกไม่นาน ประสบการณ์เช่นนี้สะท้อนอะไรบางอย่างของพลวัตในสังคมไทยที่บ่งบอกว่าหลายสิ่งหลายอย่างถ้าหากเราทำไปพร้อม ๆ กันแบบองค์รวม (Holistic) จะเกิดความเกื้อกูลกันและเป็นพลังขับเคลื่อนใหม่ที่เป็นพลังรวมอย่างมหาศาล โดยตัวของมันเอง

ในด้านการศึกษานวัตกฤตยภูมิ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยไว้ไม่มากนัก กล่าวคือ ทฤษฎีการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวความคิดการพัฒนาชนบทโดยเน้นการพัฒนาเกษตร แต่การศึกษาแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาจากปรากฏการณ์จริงทางสังคมที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการวิจัยทั้งในการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การสรุปบทเรียน และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการวิจัย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าน่าจะมีประโยชน์มากกว่าทั้งในแง่การทำงานวิจัย ในลักษณะเดียวกันหรือประเด็นเดียวกันหรือการต่อยอดงานวิจัยในโอกาสต่อไป และน่าจะเป็นประโยชน์ในงานพัฒนาซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและต่อบทบาทงานวิจัยในลักษณะนี้ เพราะงานวิจัยได้เน้นการปฏิบัติการการแก้ปัญหาด้านการเกษตรของชุมชนผ่านกลไกอบต.ไปพร้อม ๆ กัน โดยมีเครือข่ายชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลัก

การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการสรุปบทเรียน พบว่า เกษตรกรมีศักยภาพมากในแง่การนำเสนอบทเรียนของการพัฒนาชุมชนของตนเองทั้งในส่วนผลลัพธ์จากการพัฒนาของภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ทำให้ทราบว่าเกษตรกรได้ประเมินผลการทำงานขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและระดับนโยบายมาโดยตลอดเพียงแต่ขาดโอกาสได้นำเสนอการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการยอมรับผลการประเมินดังกล่าวไปสู่การปรับปรุงและปฏิบัติของหน่วยงานต่าง ๆ ในการแสดงความคิดเห็นถ้าหากเป็นเวทีธรรมชาติที่มีการดำเนินการในชุมชน พบว่าเกษตรกรมีความคิดความอ่านในแง่การกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของตนเองและนโยบายแห่งรัฐมากทีเดียว แต่ถ้าเป็นเวทีที่เป็นทางการมีบุคลากรภายนอกจำนวนมาก มีศตวรรษศักดิ์เข้ามาเกี่ยวข้องเกษตรกรก็จะเบื่อกว่าที่จะแสดงออกไม่ใช่ไม่กล้าแสดงออก เพราะเกษตรกรคิดว่าได้แสดงความคิดเห็นให้กับคนเหล่านี้มาหลายทศวรรษแล้วแต่ก็ยังปฏิบัติเหมือนเดิมไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนอะไรเลย ส่วนหนึ่งเพราะคิดว่าอำนาจทุกอย่างขึ้นอยู่กับนโยบาย

แห่งรัฐ ในส่วนของเกษตรกรถือว่ายังเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนักเป็นลัทธิอมจำนนทั้ง ๆ ที่การพัฒนาในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนใหม่ไปมากพอสมควร โดยเน้นการพัฒนาเป็นของประชาชนเพื่อประชาชนโดยประชาชน และในส่วนของเจ้าหน้าที่ของรัฐเองแม้ว่าจะมีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาแนวใหม่ดังกล่าวแต่ในทางปฏิบัติแล้วก็ยังยึดติดกับกรอบเดิม ทั้งความมีระเบียบแบบแผน เจ้าศเจ้าอย่าง การครอบงำทางความคิด และมีการแสดงอำนาจรัฐให้เห็นอยู่บ่อย ๆ

ในแง่การตัดสินใจ พบว่าเกษตรกรค่อนข้างเป็นอิสระในการตัดสินใจที่จะเลือกเอาบางอย่างที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตัวเองด้วยการลงประชามติจากเสียงส่วนใหญ่ของกลุ่มคนและชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย ในแง่ของการติดตามควบคุมและตรวจสอบจะเห็นว่าเกษตรกรให้ความสำคัญมาที่เดียว พบว่า มีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชนอยู่พอสมควร ทั้งในข้อดีและข้อเสียที่ควรปรับปรุงแก้ไข เกษตรกรใช้วิธีการตรวจสอบผ่านวิถีชีวิตที่ดำเนินไปอย่างธรรมชาติ ทั้งการพูดคุยกันตามงานต่าง ๆ งานบุญประเพณี วัฒนธรรมชุมชน การพบปะกันในวงเพื่อนและเครือญาติ และการประชุมร่วมกันของกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ แต่ยังคงขาดกลไกและเวทีการติดตามตรวจสอบอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากในแง่การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ในแง่ของการดำเนินการ พบว่า เกษตรกรมีบทบาทที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากในส่วนที่เกี่ยวกับการประสานกลุ่มคนในชุมชน การกำหนดประเด็นที่ต้องการการจัดเตรียมการในชุมชนเรื่องต่าง ๆ แต่บทบาทในการเป็นผู้ดำเนินการประชุมอาจมีผู้นำบางคนที่สามารถดำเนินการได้เลยตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการเพราะผ่านการพัฒนามาระดับหนึ่ง แต่ในผู้นำอีกหลายคนยังไม่สามารถดำเนินการได้ในครั้งแรกต้องมีผู้รู้ผู้ที่มีความถนัดดำเนินการให้ดูเป็นตัวอย่างในปฏิบัติการจริงแล้วนำมาสรุปให้ผู้นำได้ศึกษาเรียนรู้เทคนิควิธีการต่าง ๆ จากนั้นจึงค่อย ๆ ฝึกฝน ไปที่ละขั้นตอน ซึ่งใช้เวลาไม่มากนักในการพัฒนาทักษะดังกล่าว ผู้นำหลายคนได้สะท้อนว่า จริง ๆ แล้วเกษตรกรมีความรู้ความคิดในหลาย ๆ เรื่องคิดว่านักพัฒนาภายนอกหลายเท่าแต่จุดอ่อนของเกษตรกร คือ ไม่สามารถพูดหรือนำเสนอในสิ่งที่รู้สิ่งที่คิดออกมาให้คนภายนอกฟังได้ทั้งหมด จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในส่วนนี้ให้ได้ โดยเฉพาะการพูดในที่ชุมชน การฝึกจับประเด็น เป็นต้น

ในส่วนของบทบาทอบต. ต่อการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์พบว่า สมาชิกอบต. ส่วนใหญ่มีความเข้าใจบทบาทอบต. เป็นอย่างดีในแง่ความรู้พื้นฐานของอบต. แต่ในทางปฏิบัติจริง พบว่า สมาชิกยังให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐานอยู่มาก จะเห็นได้จากการที่สมาชิกอบต. มองว่าการสร้างถนนก็เป็น การส่งเสริมการเกษตรเหมือนกันเพราะถนนมีความจำเป็นต่อการขนส่งปัจจัยการผลิตและผลผลิตของเกษตรกร ที่เป็นเช่นนี้พบว่า การทำถนนเป็นความต้องการความจำเป็นของเกษตรกรจริง ๆ ส่วนหนึ่ง ทั้งความต้องการในการแก้ปัญหาเรื่องการเดินทางขนส่งและความต้องการความเจริญเทียบเท่าชุมชนอื่น และส่วนที่สองเป็นความอยู่รอดของสมาชิก อบต. ทั้งความอยู่รอดในแง่เงิน

รายได้ที่สมาชิกอบต. จะได้รับจากค่าคอมมิสชั่นเพราะโดยลำพังค่าตอบแทนสมาชิกอบต. เดือนละ 1,000 บาท ไม่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ในขณะทำงานล้นมือ ความอยู่รอดในแง่ของการสืบต่ออำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นเพราะการทำถนนเห็นผลเร็วถือว่าเป็นการสร้างผลงานในสายตาของชาวบ้าน และความอยู่รอดทางสังคมและจิตใจ เพราะสมาชิกอบต. ส่วนใหญ่มีความคิดในแนวทางดังกล่าวค่อนข้างมากจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสนับสนุนกันมากกว่าที่จะขัดแย้งกันทำให้ส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดีด้วยในขณะเดียวกันการทำงาน: ด้านการเกษตรใช้เวลาใช้เงินมากต้องเสียสละและอดทนพอสมควรและผลที่ได้ก็ยังไม่แน่นอน ประเด็นทั้งหมดเป็นเงื่อนไขสำคัญในการตัดสินใจของอบต. ตอบทบทนาการพัฒนาชุมชน

ผลการเปรียบเทียบทฤษฎีที่ได้รับรวมไว้ พบว่า เป็นการรวมกับแนวความคิดของนักทฤษฎีนักคิดนักเขียนหลาย ๆ ท่านมาประมวลไว้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นเรื่องของพัฒนาของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งมีหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนหลักการและแนวทางดังกล่าวให้นำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นจริงให้ได้อย่างเร่งด่วนบนความเคลื่อนไหวที่รวดเร็วและซับซ้อนของสังคม แต่มีลำดับขั้นที่เป็นวัฏจักรของพัฒนาการการมีส่วนร่วมจากเรื่องที่ชุมชนถนัดและง่ายไปสู่เรื่องที่ชุมชนไม่มีประสบการณ์หรือเรื่องที่ยุ่ยากซับซ้อนขึ้น โดยเน้นบทบาทของกลุ่มคนต่อการมีส่วนร่วมตามศักยภาพของแต่ละกลุ่มคนมีอยู่ และให้ความสำคัญกับประชาชนเป็นผู้กำหนดและเลือกแบบแผนในการปฏิบัติของตนเอง รวมถึงการกำหนดกระบวนการให้ได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการตั้งแต่เริ่มต้นคือการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผลร่วมรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์ และการวางแผนพัฒนาต่อเนื่องซึ่งเป็นพลวัตรของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในชุมชนและสังคม ไม่ใช่เกิดจากคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแต่บอกว่าเป็นตัวแทนของชุมชนและสังคมโดยรวม

แต่อย่างไรก็ตามอบต. ก็ยังได้ริเริ่มสนับสนุนส่งเสริมด้านเศรษฐกิจมากขึ้นผ่านการสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในเรื่องกลไกในการจัดการปัญหา เวทีในการวิเคราะห์ปัญหาการวางแผนพัฒนาและการสร้างข้อตกลงข้อปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกอบต. และกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่การทำงานของสมาชิกอบต. แต่เพียงผู้เดียว และอบต. จะสามารถส่งเสริมสนับสนุนด้านเศรษฐกิจมากขึ้นถ้าหากกลุ่มในชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเป็นเอกภาพมากขึ้น โดยไม่ถูกรอบงำจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานของราชการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชุมชนที่หน่วยงานนั้นสนับสนุนและถ้าหากหน่วยงานเหล่านั้นร่วมมือกันหนุนช่วยชุมชนให้เข้มแข็งเป็นหนึ่งเดียวบนความรักความสามัคคีของชุมชนซึ่งหมายถึงการสร้างความรู้ร่วยให้กับประชาชนไม่ใช่การสร้างความรู้ร่วยให้กับรัฐหรือสร้างผลประโยชน์ให้กับตัวเองพวกพ้องและหน่วยงาน ซึ่งจะทำให้เกษตรกรเติบโตแข็งแรงมากกว่านี้หลายเท่า

การวิจัยครั้งนี้แม้ว่าเป็นการมุ่งศึกษาถึงกระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต. ภายใต้ ศักยภาพ จุดอ่อน โอกาส ข้อจำกัด และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งก็ได้ผลสรุปที่เด่นชัดในประเด็นต่าง ๆ ในงานวิจัยอยู่พอสมควร (รายละเอียดศึกษาได้จากสรุปผลการวิจัยซึ่งได้นำเสนอไว้ในหน้าที่ 96) แต่ในงานพัฒนาแล้วก็ยังพบว่ายังไม่สามารถนำไปสู่รูปธรรมการปฏิบัติที่เป็นจริงทางสังคมเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่เป็นข้อมูลเป็นเหตุเป็นผลและทุกคนยอมรับ ในขณะที่การสั่งการผ่านนโยบายของรัฐสู่หน่วยงานระดับตำบลกลับได้รับการขานรับและปฏิบัติอย่างเร่งด่วนแม้ไม่มีการวางแผนงานมาก่อนก็ตาม ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เราทราบว่า การวิจัยเพื่อนำผลงานวิจัยไปเสนอสู่ระดับนโยบายจนถึงการปฏิบัติของหน่วยราชการอย่างเดียวไม่เพียงพอและเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาอีกพอสมควร แต่ในขณะที่ชุมชนสังคมกำลังเผชิญกับปัญหาต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน ดังนั้นการวิจัยน่าจะเน้นไปใน 2 ลักษณะ คือ การวิจัยที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้นำและองค์กรท้องถิ่นให้เข้มแข็งรวมถึงการสร้างเครือข่ายองค์กรประชาชนให้เข้มแข็ง ซึ่งตัวชี้วัดก็จะเน้นศักยภาพของผู้นำและองค์กรเป็นหลัก และงานวิจัยที่เน้นการประเมินบทบาทของรัฐต่อการพัฒนาชุมชนในทุกระดับ ทั้งระดับนโยบายจนถึงระดับหมู่บ้าน ในแนวทางการสร้างความเข้มแข็งอย่างเป็นเอกภาพของชุมชนซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบจากการวิจัยในแง่ปัจจัยเงื่อนไขที่กำหนดบทบาทของอบต. ต่อการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นก็ยังมีผลสำคัญและมีความจำเป็นมากในแง่การตอบคำถามของหน่วยงานพัฒนาและสังคมที่จะนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติจริงและเหมาะสมกับสถานการณ์ความเป็นจริงในปัจจุบันมากที่สุด ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าสภาพของเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ของแต่ละชุมชนแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกัน ดังนั้นปัจจัยเงื่อนไขย่อมมีความแตกต่างกันไปด้วย ในอีกแง่มุมหนึ่งพลวัตรของสังคมมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลาและเป็นตัวกำหนดปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ให้ปรับเปลี่ยนไปตามการเคลื่อนไหวของชุมชนและกระแสสังคมด้วย

ปัญหาอุปสรรคต่อการส่งเสริมการเกษตรของ อบต.

1. เกี่ยวกับกลไก อบต. พบว่ามีปัญหา ดังนี้

- (1) ปลัด อบต. ส่วนใหญ่ขาดความชัดเจนในแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ทำให้การสนับสนุนการพัฒนาส่วนใหญ่ยังเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
- (2) คณะกรรมการบริหารอบต. ยังไม่เข้าใจบทบาทของตัวเองที่ดีพอ ขาดความรู้ความเข้าใจในแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง การพัฒนา

แบบมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะบทบาทการพัฒนาด้านเศรษฐกิจชุมชน ทำให้ขาดทักษะในการจัดทำโครงการด้านการเกษตรและเศรษฐกิจอื่น ๆ

- (3) สมาชิกอบต.ขาดความเข้าใจและความสนใจในการแก้ปัญหาด้านการเกษตรซึ่งมีความสลับซับซ้อนและใช้เวลาดำเนินการยาวนาน แต่มีความสำคัญต่อเกษตรกร และสมาชิก อบต. ยังเน้นการแก้ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก
- (4) สมาชิกอบต. ขาดการศึกษาและทำความเข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของอบต. อย่างไม่รอบคอบ ทำให้ไม่สามารถตัดสินใจดำเนินการบางอย่างที่เอื้อประโยชน์ต่อการเกษตร ได้ทั้งที่มีช่องทางที่สามารถดำเนินการได้
- (5) อบต. ขาดฐานข้อมูลที่สำคัญที่เกี่ยวกับการตัดสินใจดำเนิน โครงการพัฒนาการเกษตร และเศรษฐกิจอื่น ๆ รวมถึงข้อมูลข่าวสารภายนอกที่จะสนับสนุนการเกษตรของเกษตรกร
- (6) สมาชิกอบต.ขาดทักษะในการประสานความร่วมมือของเกษตรกรและการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (วิทยาการกระบวนการ) ทำให้เกษตรกรขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งในการช่วยเหลือกันสร้างอำนาจต่อรอง และการจัดทำแผนงานสู่อบต.
- (7) อบต. ไม่สามารถจัดเก็บภาษี ได้ทั้งหมดยังขึ้นอยู่กับส่วนกลางเป็นผู้ดำเนินการ (ระบบภาษีของประเทศ) ทำให้การกระจายงบประมาณสู่อบต. มีความล่าช้า และอบต.มีช่วงเวลาในการใช้งบประมาณที่จำกัดทำให้อบต.พัฒนา โครงสร้างพื้นฐานมากกว่าด้านเกษตรเพราะใช้เวลาน้อยกว่าและชี้วัดผลงานได้ชัดเจนกว่า

2. เกี่ยวกับข้าราชการและหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะระดับตำบลและอำเภอ พบว่ามีปัญหา ดังนี้

- (1) ความร่วมมือของข้าราชการและหน่วยงานรัฐในท้องถิ่นด้วยตนเองต่อบทบาทการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นเอกภาพ พบว่า ข้าราชการระดับตำบลขาดการประสานงานกันต่างคนต่างทำงานของตัวเองในกลุ่มเป้าหมายที่ตัวเองและหน่วยงานสนับสนุน ทำให้เกษตรกรอ่อนแอขาดความสามัคคีขาดพลังในการแก้ปัญหาาร่วมกัน
- (2) ความร่วมมือระหว่างข้าราชการและหน่วยงานรัฐระดับท้องถิ่นกับอบต.และกลุ่มชุมชน พบว่า ขาดการติดตามสนับสนุนงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งความจริงแล้วเกษตรกรต้องการ เพื่อนร่วมคิดมากกว่าที่จะต้องการงบประมาณจากข้าราชการและหน่วยงานของภาครัฐ
- (3) ข้าราชการขาดความรู้ที่แท้จริงที่เกี่ยวกับการพัฒนาแนวใหม่ ทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชน การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่มเกษตรกร อย่างเป็นเอกภาพมีพลัง และยังขาดทักษะการทำงานกับชุมชน การพัฒนาระบบข้อมูล ข่าวสารที่สามารถนำมาใช้ได้ ทำให้การวางแผนพัฒนาผูกขาดที่ราชการเป็นหลัก

3. เกี่ยวกับเกษตรกร

- (1) ขาดการพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่มเกษตรกรและการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันของเกษตรกร รวมถึงการรวมเครือข่ายทุกระดับเพื่อสร้างอำนาจต่อรองร่วมกัน ทั้งการจัดการปัญหา การจัดการทุน และการตลาด พบว่า การรวมกลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีปัญหาเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ แนวความคิดการรวมกลุ่มก็เน้นไปในเรื่องผลประโยชน์มากกว่าที่จะรวมพลังกันสร้างอำนาจต่อรอง จึงทำให้กลุ่มมีปัญหาความขัดแย้ง
- (2) ขาดความรู้ทักษะในการสื่อสารประสานงานที่มีประสิทธิภาพทั้งภายในชุมชนและกับหน่วยงานภายนอกและกลไกการขยายข้อมูลข่าวสาร ทำให้ข้อมูลกระจุกอยู่ที่ตัวผู้นำไม่สามารถกระจายไปยังเกษตรกรทั่วไปได้ จึงทำให้ขาดโอกาสได้รับการสนับสนุนทั้ง ๆ ที่ชุมชนมีศักยภาพมากในทุก ๆ เรื่อง
- (3) ขาดกลไกในการจัดทำแผนงานในระดับหมู่บ้านที่ดีพอ ซึ่งกลไกเดิมยังผูกขาดอยู่กับผู้นำทางการ ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นโครงสร้างอำนาจเดิมที่มาจากสภาตำบลที่เน้นเรื่องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลักเพราะมีเรื่องเกี่ยวกับรายได้และผลประโยชน์อยู่เบื้องหลัง

4. เกี่ยวกับนโยบายแห่งรัฐ พบว่ามีปัญหา ดังนี้

- (1) นโยบายการกระจายอำนาจของรัฐที่เป็นรูปธรรมเกิดขึ้นเฉพาะในกรมการปกครอง ในขณะที่กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัย เจริญพัฒนาชนบท ฯลฯ ไม่ได้กระจายอำนาจ โดยเฉพาะอำนาจในการวางแผนและการจัดการงบประมาณ
- (2) นโยบายแห่งรัฐไม่ได้เน้นการรวมพลังหน่วยงานรัฐแก้ปัญหาเพื่อประชาชน แต่เน้นการเติบโตและความอยู่รอดของรัฐแต่ละหน่วย ซึ่งพบว่ามีกรอบงบประมาณกันแบบไม่สนับสนุนกันและยังขัดแย้งกัน
- (3) พ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ยังมีจุดอ่อนที่ไม่เอื้อต่อการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจ ทั้งอำนาจหน้าที่และระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เช่น กรณีไม่สามารถสนับสนุนในรูปแบบของการจัดตั้งกองทุนได้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. เกี่ยวกับอบต. มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- (1) การให้ความรู้โดยการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับปลัด อบต. ทั้งเก่าและใหม่เกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาและวางแผนแบบมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ การสร้างเวทีหรือเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างปลัดอบต. ในประเด็นดังกล่าว และมีการติดตามประเมินอย่างใกล้ชิด
- (2) การเพิ่มความรู้ให้กับคณะกรรมการบริหารอบต. และสมาชิกอบต. ในประเด็นเกี่ยวกับ
 - 2.1 การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
 - 2.2 การพัฒนาและการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (วิทยาการกระบวนการ)
 - 2.3 การรวบรวมข้อมูลและพัฒนาระบบข้อมูล การสื่อสารประสานงาน
 - 2.4 การประสานความร่วมมือและการรวมกลุ่มเกษตรกร
 - 2.5 สภาเกษตรกร กองทุนฟื้นฟูเกษตรกร ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี
- (3) พัฒนาข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบกฎหมายของอบต. ให้เห็นชัดเจนขึ้นแล้วทำความเข้าใจร่วมกับสมาชิกอบต. อย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่การปฏิบัติจริง
- (4) การสร้างกลไกและพัฒนาเครื่องมือ ในการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารในระดับหมู่บ้านและตำบลโดยมีอบต. เป็นแหล่งประสานและแหล่งรวบรวมข้อมูล การเสริมความรู้ทักษะในการสื่อสารประสานงานที่มีประสิทธิภาพให้กับสมาชิกอบต. และผู้นำเกษตรกร
- (5) แนวทางในการจัดเก็บภาษีการเกษตรในระดับตำบล เช่น ค่าจัดการน้ำของหัวหน้าเหมืองฝาย ภาษีน้ำ ฯลฯ เพื่อนำภาษีมาพัฒนาการเกษตรภาพรวมทั้งตำบล เช่น การพัฒนาระบบตลาดทั้งภายในและตลาดต่างประเทศ
- (6) แนวทางในการจัดเก็บภาษีตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (รวมฉบับแก้ไขเพิ่มเติมจนถึง พ.ศ. 2542) ว่าด้วยเรื่องการถ่ายโอนงบประมาณสู่อบต. ซึ่งจะช่วยให้อบต. สามารถจัดเก็บภาษีเพิ่มเติมได้ส่วนหนึ่งและได้รับงบประมาณเพิ่มจากหน่วยงานที่จัดเก็บภาษีต่าง ๆ ตามปกติ มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2543 เป็นต้นไปส่งผลให้อบต. มีงบประมาณในการพัฒนาด้านเกษตรและด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ มากขึ้น

2. เกี่ยวกับข้าราชการและหน่วยงานของรัฐ ระดับท้องถิ่น มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- (1) รัฐควรมีนโยบายในการทำงานร่วมกันในระดับหน่วยงานเพื่อสร้างกลไกและเครื่องมือในการแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน เช่น ขณะนี้กรมส่งเสริมการเกษตรมีนโยบายสร้างศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งต้องมีการติดตามการทำงานอย่างใกล้ชิดเพื่อให้เกิดความร่วมมือในระดับหน่วยงานเป็นจริงมากขึ้น แผนพัฒนาจังหวัด 5 ปีขององค์กรบริหารส่วน

จังหวัด เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างความร่วมมือของหน่วยงานเพื่อลดความซ้ำซ้อน และความขัดแย้งในการทำงาน การติดตามตรวจสอบและสนับสนุนโดยอบต.และกลุ่มเกษตรกรในช่องทางดังกล่าวจะทำให้เกิดการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองมากขึ้น

- (2) กระทรวงทุกกระทรวงที่ลงไปพัฒนาชุมชนควรเสริมความรู้ในประเด็น (ตามข้อ 1.1) ให้กับข้าราชการอย่างต่อเนื่อง และมีมาตรการตรวจสอบผลการปฏิบัติกับชุมชน โดยการประเมินผลขององค์กรชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน

3. เกี่ยวกับเกษตรกร มีข้อเสนอแนะดังนี้

- (1) อบต. และหน่วยงานของราชการ ควรมีการเสริมความรู้ประสบการณ์ให้กับเกษตรกรในเรื่องเกี่ยวกับ

1.1 การพัฒนาและการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

1.2 การรวมกลุ่มเกษตรกร การสร้างเครือข่ายเกษตรกร และการบริหารจัดการกลุ่ม

1.3 การระดมทุนชุมชนและการจัดการทุนชุมชน

1.4 การจัดการตลาดเกษตรและการแข่งขันทางการตลาดทุกระดับ

- (2) การสร้างกลไกการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารในระดับกลุ่มเกษตรกร หมู่บ้าน เชื่อมโยงสู่ อบต. และการเสริมความรู้ทักษะในการสื่อสารประสานงานที่มีประสิทธิภาพให้กับผู้นำเกษตรกร

4. เกี่ยวกับนโยบายแห่งรัฐ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

- (1) รัฐบาลควรมีนโยบายการถ่ายโอนอำนาจในระดับกระทรวงต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานในตำบลให้อยู่ในความควบคุมดูแลตรวจสอบของอบต.และชุมชน เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมอนามัย เรงรัดพัฒนาชนบท ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้ลดความขัดแย้งในเรื่องการทำงานที่ซ้ำซ้อนอีกด้วย

- (2) รัฐบาลควรมีนโยบายในการทำงานร่วมกันของหน่วยงานเพื่อรวมพลังแก้ปัญหาเพื่อประชาชน ไม่ใช่เน้นความอยู่รอดขององค์กรรัฐแต่ละหน่วย ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งกันเอง ทำให้ส่งผลเสียต่อเกษตรกร

- (3) รัฐบาลควรมีนโยบายในการปรับปรุงพ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลในประเด็นที่ยังมีจุดอ่อนเพื่อให้เอื้อต่อการสนับสนุนด้านการเกษตรหรือด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนเพื่อการเกษตรหรือกองทุนทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ของ อบต.

ข้อเสนอในการวิจัยต่อไป

1. การศึกษาวิจัยบทบาทของอบต. ต่อการสนับสนุนด้านอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ด้าน โครงสร้างพื้นฐาน เช่น บทบาทของอบต.ต่อการจัดการด้านการศึกษาหลักสูตรท้องถิ่นและการศึกษานอกระบบ วิทยุชุมชน ชุมชน สุข สวัสดิการชุมชน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะบทบาทของอบต.กับการจัดการป่าชุมชน ทั้งนี้เพราะว่าในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยตรงซึ่งต้องได้รับการดำเนินการและสนับสนุนควบคู่กันไป การให้ความสำคัญในแต่ละเรื่องควรอยู่ภายใต้บริบทของชุมชนเป็นสำคัญ
2. การศึกษาวิจัยการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกร ทั้งในแง่การบริหารจัดการองค์กรและการตอบสนองต่อการแก้ปัญหาเกษตรกรให้กับสมาชิกและชุมชน รวมถึงการศึกษารูปแบบของอบต.ต่อการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรระดับตำบล
3. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทุนชุมชนต่อบทบาทการฟื้นฟูเศรษฐกิจภาคการเกษตร ทั้งนี้เพราะว่าทุนมีความสำคัญต่อการแก้ปัญหาและทุนชุมชนมีอยู่จำนวนมากแต่ยังไม่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพได้ ทั้งการศึกษาในแง่ การระดมทุน การออมทรัพย์ และการจัดการทุนชุมชนเพื่อให้เกิดตอบสนองต่อการแก้ปัญหา
4. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาความร่วมมือของภาครัฐต่อการแก้ปัญหาเกษตรกรแบบองค์รวม ทั้งนี้เพราะว่า การดำเนินชีวิตเกษตรกรมีความเกี่ยวข้องกับทุกเรื่อง ดังนั้นการพัฒนาจึงไม่สามารถแยกเรื่องต่าง ๆ ออกจากกันได้ จึงควรได้ดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะ โครงการเล็กภายใต้โครงการใหญ่ก็ได้
5. การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของอบต. ต่อสภาเกษตรกร กองทุนเพื่อฟื้นฟูชีวิตเกษตรกร และกฎหมายว่าด้วยการซื้อขายผลผลิตเกษตรล่วงหน้า
6. การศึกษาแนวทางการจัดการระบบภาษีของอบต. ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะภาษีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รวมถึงการจัดสรรงบประมาณของอบต. สู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ
7. การนำกระบวนการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไปทดลองใช้กับพื้นที่อื่น ๆ ภายใต้วัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทั้งนี้อาจอยู่ในประเด็นศึกษาเดียวกันหรือต่างประเด็นกันก็ได้ เพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างของผลการศึกษาวิจัย